

УДК 94(477.43)19:356.15 Д 40

БУРАКОВ Ю.В.

РИЖОВ Є.В.

НОВІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Джерела до історії партизанського з'єднання ім. Ф.М. Михайлова. Збірник документів / упорядкування, передмова та коментарі В.Г. Берковського. – Київ-Хмельницький: ПП Поліграфіст-2, 2015. – 440 с.

У ході сучасних військових дій на Сході України населення окупованих територій знаходиться під потужним пропагандистським тиском російських ЗМІ, які активно використовують звернення до пам'яті Другої світової війни. Активно задіяна у пропаганді окупантів й символіка минулої війни. Це актуалізує проблему вивчення історії Другої світової війни на наших землях, зокрема партизанського руху в Україні. Досвід війни, за умов критичного підходу до нього й із урахуванням прийнятих Верховною Радою України законів – «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» та «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їхньої символіки», може бути використаний у площині перегляду сучасних меморіальних практик на

Бураков Юрій Васильович, кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії (військово-історичних досліджень) Наукового центру Сухопутних військ, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Рижов Євген Вікторович, кандидат технічних наук, ТВО начальника науково-дослідної лабораторії (військово-історичних досліджень) Наукового центру Сухопутних військ, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Бураков Ю.В., Рижов В.Є., 2016

загальноукраїнському та регіональному рівнях, а також у сфері військової практики та політики.

У рецензованому виданні присутні цікаві сторінки військової історії регіонального рівня – партизанського руху населення Славутського району Хмельницької області в роки німецької окупації краю (1941–1943 рр.). Дослідження історії регіонів України має важливе значення для вивчення минулого нашої держави. Мікроісторія надає можливості глибше зрозуміти та відтворити етнокультурні, соціально-економічні особливості різних районів України. Звичайно, тут присутні суттєві відмінності (наприклад, заходу та сходу країни). На жаль, в силу різних політичних обставин вивченню історії невеликих міст, районів поки що не приділяється належна увага у вітчизняній історіографії.

Рецензоване видання є цінним історичним джерелом, так як увібрало в себе цілу низку архівних документів, що розкривають повсякденне життя населення окремого регіону в роки німецької окупації. Співставлення, аналіз партизанських дій у розрізі окремих регіонів України надає змогу виявити динаміку, масштаби, особливості демографічних, господарських характеристик окремих окупованих територій.

Сучасні дослідники партизанського руху в Україні (О. Лисенко, О. Гогун, А. Кентій, І. Дерейко, Д. Крачук та ін.) аргументовано доводять, що партизанський рух з'явився не внаслідок стихійної ініціативи населення у відповідь на загарбання німецькими окупантами їхніх земель, як переконували представники радянської історіографії, а в результаті виконання конкретних наказів керівництва радянських, партійних, силових органів влади за лінією фронту. Таким чином, радянські партизани були ні повстанцями (інсургентами), ні учасниками Опору (резистансу), оскільки партизанські та підпільні формування були започатковані наперед, ще до появи окупаційної влади, тобто противника, якому потрібно було чинити опір. Упродовж періоду свого функціонування радянські

партизанські загони діяли за наказом «згори», будучи інструментом тоталітарної держави та займаючись диверсіями, терором, розвідкою та пропагандою згідно з директивами Москви («Центру»), а не з огляду на інтереси місцевого цивільного населення (Д. Кравчук).

Опубліковані документи у рецензованому збірнику вносять новизну у дослідженні партизанського руху. Згруповані у п'ять розділів (розділ I. Накази і розпорядження; розділ II. Радіограми та повідомлення; розділ III. Документи партійних органів; розділ IV. Листування штабу З'єднання; розділ V. Документи про бойову діяльність З'єднання), вони дають уявлення про структуру управління партизанським рухом, засоби комунікації з центром і координації діяльності місцевих партизанських сил з іншими з'єднаннями, партійними органами, військовими структурами тощо.

Упорядник збірника В. Берковський у вступній статті «Радянський партизанський рух на Славутчині (1941–1944)» аналізує, у тому числі на основі представлених у книзі документів етапи війни спротиву проти окупантів. До збірника увійшли документи 2-го Кам'янець-Подільського з'єднання партизанських загонів ім. Ф.М. Михайлова, які зберігаються в Центральному державному архіві громадських об'єднань України. Довгий час фонд був закритий для дослідників. Лише у серпні 1992 року, як зазначено у вступній статті упорядника, фонд було розсекречено та повністю передано у вільний доступ.

Документи партійних органів представлені: а) розпорядженнями, постановами та донесеннями комісара партизанського з'єднання ім. Михайлова – Гната Васильовича Кузовкова; б) протоколами засідань загальних партійних зборів окремих партизанських загонів у складі з'єднання ім. Михайлова; в) витягами з протоколів засідань Кам'янець-Подільського обкому КП(б)У. Упорядник вірно вказує на те, що представлені у даній групі документи дозволяють відобразити стан окупованих території України через призму ідеологічного бачення Г.В. Кузовкова.

Значну групу документів представляють політичні донесення про ситуацію в районі дислокації та дії партизанських загонів та з'єднання в цілому за квітень – серпень 1943 року. Дані документи містять неоціненний фактичний матеріал щодо призначення/звільнення партизан на партійні посади (наприклад секретарів райкомів КП(б)У), накладення партійних стягнень тощо).

Цікаве листування з приводу різного роду репресивних заходів (обшуків, арештів, конфіскації майна) міських органів влади відносно партизан та їх родин. Велику групу історичних джерел складають різного роду документи про здійснення бойової діяльності, як окремими підрозділами з'єднання ім. Михайлова, так і ним в цілому.

У загальному оцінюючи збережені документи партизанського з'єднання ім. Михайлова маємо вказати, що вони дозволяють розкрити багато аспектів з життя та побуту, матеріально-технічного та кадрового забезпечення партизан, умов та результатів їх бойової діяльності, взаємин як в своєму партизанському середовищі, так і з місцевим населенням. Зокрема, частина документів містить інформацію про алкоголізм партизан, вбивства як мирного населення, так і своїх побратимів, грабунки місцевого населення тощо. Окремі з цих явищ набирали такого розмаху, що ставали об'єктом спеціальних наказів та розпоряджень вищого керівництва.

Не залишилися поза увагою в документах й взаємини партизан з'єднання ім. Михайлова та бійців Української Повстанської Армії. Збережені документи безумовно свідчать про те, що партизани сумлінно виконували завдання ЦК КП(б)У щодо знищення будь-яких проявів українського націоналізму.

Джерельне забезпечення періоду створення та діяльності партизанського загону ім. Михайлова, на основі якого 17 вересня 1943 року й було створено з'єднання партизанських загонів, надалі залишається мало підкріпленим реальними документами. Зазвичай, це обґрунтовується твердженням першого командира п/з ім. Михайлова А.З. Одухи, що первинні штабні документи були знищені.

Цікаво, що знаменитий партизан А.З. Одуха після завершення війни став львів'янином, очолював Академічну наукову бібліотеку ім. В. Стефаника.

Як і належить виданню такого рівня, воно має іменний і географічний покажчики, змістовні примітки і коментарі. Збірник документів є корисним джерелом вивчення історії партизанського руху часів Другої світової війни. Ця книга може бути рекомендована курсантам і студентам вищих військових і цивільних навчальних закладів для вивчення воєнної історії України. Вважаємо, що вивчення опублікованих документів надасть поштовх до нових досліджень у сфері воєнної історії.

Надійшла до редколегії 02.09.2016 р.